

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLARA İLETİŞİM BECERİLERİNİN KAZANDIRILMASI

MART/2019

İletişim, bireyler arasında mesaj değiş-tokuş edilmesi sürecidir. İletişim sürecinde değiş-tokuş edilen mesaj, istek ya da görüş şeklinde olabilir. İletişim genel olarak ikiye ayrılır: İfade edici iletişim ve alıcı iletişim. İfade edici iletişim, başkalarına istek ya da görüş bildirmeyi hedeflerken; alıcı iletişim, başkaları tarafından iletilen isteği ya da görüşü almayı hedefler.

İletişim sürecinde mesaj değiş-tokuş edebilmek için, çoğu zaman, dilden yararlanır. Dil, belli bir toplumda yaşayanlar tarafından üzerinde uzlaşmaya varılmış semboller ve bu sembollerin nasıl bir araya getirileceğini gösteren kurallar bütünü olarak tanımlanabilen soyut sistemdir. Kendine özgü sembollere ve kurallara sahip binlerce dil vardır.

İletişim sürecinde dilin kullanılabilmesi için, dilin sembollerinin bazı araçlar yoluyla somutlaştırılması gerekir. Bu araçlara ise, iletişim biçimi denir. Tüm toplumlarda ve tüm çağlarda geçerli olan geleneksel iletişim biçimi konuşmadır. Konuşmanın ve konuşulanı anlamamanın öğrenilememesi durumlarında ise, alternatif iletişim biçimlerinden yararlanır.

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLARA İLETİŞİM BECERİLERİNİN KAZANDIRILMASI

MART/2019

Alternatif İletişim

Alternatif iletişim, konuşmanın yerini almak üzere bireye kazandırılan işaret sistemi, görsel sistem vb. iletişim biçimlerine denmektedir. Destekleyici iletişim ise, alternatif iletişim sistemlerinin, sözel iletişimi desteklemek amacıyla ve sözel iletişimin yanı sıra kullanılmasıdır. Uzmanlar tarafından, on sekiz aydan büyük olup da şu özellikleri sergileyen çocuklar için alternatif/destekleyici iletişim (augmentative and alternative communication-AAC) önerilmektedir:

Arzu ettiği nesnelere istemek için sözcük (ya da sözcük benzeri sesler) kullanamamak.

İlginç olaylar karşısında görüş bildirmek için sözcük (ya da sözcük benzeri sesler) kullanamamak.

En az üç ay süreyle yoğun ses ve sözcük taklidi eğitimi alıp da ilerleme gösterememek.

Alternatif iletişimde kullanılan iletişim biçimleri iki grupta toplanabilir: Ek-araçsız (unaided) ve ek-araçlı (aided) iletişim biçimleri. Ek-araçsız iletişim biçimleri, bireyin kendi vücudu dışında araç kullanmasını gerektirmeyen jestler, vücut dili ve işaretlerdir. Ek-araçlı iletişim biçimleri ise; iletişim kitapları, ses çıkaran cihazlar vb. tarafından sağlanan resim, ses vb. öğelerdir.

Basit ek-araçlı alternatif iletişim teknikleri arasında en yaygın kullanılanlar; iletişim kitapları, iletişim panoları, iletişim cüzdanları ve iletişim bileklikleridir. Bu tekniklerin her birinde belli semboller vardır ve birey iletişim kurmak amacıyla bu sembolere başvurur. Basit tekniklerin en önemli avantajları; ucuz, kolay üretilir ve kolay güncellenir olmalarıdır.

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLARA İLETİŞİM BECERİLERİNİN KAZANDIRILMASI

MART/2019

Otizm Spektrum Bozukluğu olan Bireyler ve Alternatif İletişim

Otistik bireylerle kullanılan en yaygın alternatif iletişim biçimleri, işaret sistemleri ve görsel sistemlerdir. Ancak, otistik bireylere alternatif iletişim becerilerinin kazandırılması konusunda bazı kuşkulara da rastlanmaktadır. Bu kuşkuların başında, alternatif iletişimin konuşma gelişimini olumsuz etkileyeceği görüşü gelmektedir. Ancak, alternatif iletişimin konuşma gelişimini engellediğine ya da geciktirdiğine ilişkin hiçbir bilimsel bulgu yoktur.

Bir alternatif iletişim sistemi olan işaretle iletişimin, bazı çocuklarda konuşma gelişimini desteklediğine ilişkin göstergeler vardır. Örneğin, konuşma ile işaretin birlikte kullanımının (total communication), pek çok otistik çocukta alıcı ve ifade edici sözcük dağarcığı gelişimini, yalnızca konuşma kullanımına kıyasla daha fazla geliştirdiğine ilişkin deneysel araştırma bulguları vardır (ör., Yoder ve Layton, 1988). İşaretin konuşma gelişimini olumsuz etkilediğine ilişkin ise hiçbir belirti yoktur. Ayrıca, işaret sistemleri, ek-araç gerektirmediği ve her yere taşınabilir olduğu için kullanışlıdır. Ancak, ince devinsel gelişimde sorunu olan otistik özellik gösteren çocuklar, belli işaretleri üretmekte zorlanabilirler. Ayrıca, pek çok toplumda, örneğin bizim toplumumuzda, işaretle iletişimi anlayan kişi sayısı sınırlıdır.

Öte yandan, pek çok otistik çocuk, görsel iletişim sistemlerini, işaret sistemlerinden daha kolay öğrenebilmektedir. Görsel iletişimin konuşma becerilerinin gelişimini olumlu etkilediğine ilişkin betimsel çalışmalar vardır (ör., Bondy ve Frost, 1994). Bir tek-denekli deneysel araştırmada ise, kendilerine PECS becerileri kazandırılan üç denekte, konuşma becerilerinde de ilerleme olduğu belirlenmiştir (Charlop-Christy ve diğ., 2002). Ayrıca, görsel iletişim sistemleri, ince devinsel becerilerin gelişmiş olmasını gerektirmez ve görsel semboller hemen herkes tarafından kolayca anlaşılabilir. Ancak, ek-araç hazırlama gereği ve bu ek araçları taşıma zorunluluğu, görsel sistemlerin sınırlılığı olarak düşünülebilir.

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLARA İLETİŞİM BECERİLERİNİN KAZANDIRILMASI

MART/2019

Otizm Spektrum Bozukluğu olan Bireylerde İletişim Gelişiminin Desteklenmesi

Bu bölümde, iletişim gelişiminin desteklenmesi için yapılması ve yapılmaması gerekenler sıralanmaktadır. Hangi iletişim becerisi kazandırma yöntemi kullanılırsa kullanılsın, bu ilkelere dikkat edilmesi, yapılacak uygulamaların etkililiğine katkıda bulunacaktır.

Normal çocuklarda iletişim gelişimi sosyal ve diğer pekiştireçlere bağlı olarak hızla ilerler. Ancak, otistik çocuklarda sosyal pekiştirme o denli etkili olmaz. Bu nedenle, otistik çocuklara işlevsel iletişim becerilerini kazandırmak için, özel öğrenme ortamları ve programları hazırlamak gerekir.

İletişimi Engelleyen Durumlar

Çocukların iletişim çabaları ve girişimleri, zaman zaman, çevrelerindeki kişiler tarafından çeşitli şekillerde engellenir. Bu engellemeler, çoğu kez, farkında olunmadan yapılır. Anne-baba ve öğretmenlerin bu engellemelerden kaçınma yönünde çaba gösterebilmeleri için, öncelikle, bu engellemeleri tanımaları gerekir. Aşağıda, bu engellemelerin üçü sıralanmaktadır:

1. Çevresel engellemeler: Her şeyi ortamda hazır bulundurarak, çocuğun bir şeyler istemesine fırsat vermemek. Örneğin, sofrayı her zaman eksiksiz hazırlamak, TV'de her zaman çocuğun en çok sevdiği programları açmak vb.

2. Beklentsel engellemeler: Çocuğu iyi tanımamak nedeniyle düşük beklentilere sahip olmak; dolayısıyla, çocuğa bir sonraki basamağı öğretmeye çalışmamak. Örneğin, birkaç sözcüğü bir araya getirebilecek düzeydeki çocuktan tek sözcüklük ifadeler beklemek.

3. Sözel engellemeler: Aşırı liderlik üstlenerek çocuğun iletişim girişimi başlatmasına fırsat vermeksizin bütün durumlarda iletişimlerini başlatmak.

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLARA İLETİŞİM BECERİLERİNİN KAZANDIRILMASI

MART/2019

İletişim Engellerini Önlemek ve İletişim Gelişimini Desteklemek İçin Öneriler

Oyun ortamlarında, sosyal ortamlarda ya da eğitim ortamlarında çocuklarla etkileşimde bulunurken belli ilkelere dikkat ederek, iletişim fırsatlarını en iyi şekilde değerlendirebiliriz. Uzmanlar, bu amaçla şu ilkelere dikkat edilmesini önermektedir:

1. Güdüleyici ortamlar hazırlamak: İletişime zemin hazırlayacak ve heves yaratacak ortamlar seçmeye ya da oluşturmaya çalışın. Yeğlenen kişiler, oyuncaklar, araç-gereçler ve etkinlikler, ortamın güdüleyiciliğini arttırıcı öğelerdir. Ayrıca, çocuğun farklı nesne ya da etkinlik seçenekleri arasından seçim yapmasını sağlayın. Kendi seçtiği durumlarda bulunmak, çocuğun iletişimde bulunma isteğini arttırır.

2. İletişimsel fırsatlar yaratmak:

Herhangi bir durumda çocuğun öncelikle ne isteyebileceğini kestirin ve çocuğun bu nesneye ulaşmasını bir süre engelleyin. Çocuk bu nesneyle ilgili bir iletişimsel girişimde bulunduğu anda, nesneye ulaşmasını sağlayın. Örneğin, sofraya çorba kâsesini koyup kaşığı koymamayı deneyin ve çocuğun kaşıkla ilgili herhangi bir iletişim girişimi başlatmasını bekleyin. Kaşığı, böyle bir girişimden (örneğin, sestten ya da jestten) sonra verin.

3. Gereksiz sorular sormaktan kaçınmak:

Çok soru sormak, sanıldığı gibi, dil gelişimine katkıda bulunmaz. Özellikle şu tür soruları gereksiz yere sormaktan kaçının:

- ⇒ Bu ne? Ne yapıyorsun?
- ⇒ Bunun adı ne?
- ⇒ Çocuklara, yalnızca yanıtını gerçekten merak ettiğiniz sorular sorun!

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLARA İLETİŞİM BECERİLERİNİN KAZANDIRILMASI

MART/2019

4. Çocuğun yaptıklarıyla ilgili yorumlarda bulunmak:

Çocuğun neler yaptığını gözleyerek, bu gözlemlerle ilgili yorumlarda bulunun. Diğer bir deyişle, çocuğun içsel konuşmalarını tahmin ederek, bunları söylemeye çalışın.

Örneğin:

Galiba bebeğimizin karnı acıkmış.
(Çocuk bebeğe mama yedirmeye çalışıyor)

Iğğn, ığğn, düüt, düüt.
(Çocuk arabasıyla oynuyor)

Biraz gezinsek mi acaba? Hadi biraz dolaşalım.
(Çocuk parkta gezinmeye başladı)

5. Beklemek ve işaret vermek:

Çocukla sohbet ederken, sıra ona geldiğinde, kendisinden karşılık beklediğinizi belirtin.

Nasıl mı?

Çocuğun gözlerinin içine bakarak
Dudaklarınızı hafifçe aralayarak
Kaşlarınızı kaldırarak
Çocuğa doğru hafifçe eğilerek

Çocuk karşılık verinceye kadar duraklayın ve çocuktan hiçbir yanıt gelmeyeceğinden emin oluncaya kadar söze girmeyin. Beklemekte zorlananlar, içlerinden beşe kadar saymayı deneyebilirler. Çocuk hiç sözcük kullanmasa bile, çıkardığı sesleri ve yaptığı jestleri onun sohbete katılımı olarak kabul edin.

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLARA İLETİŞİM BECERİLERİNİN KAZANDIRILMASI

MART/2019

6. Abartılı jest, mimik ve ses tonu kullanmak:

Konuşurken, ses tonu değişimleri, yüz ifadeleri ve vücut hareketleri de kullanın. Bunun iki yararı olabilir:

- Çocuğun, sizin söylediklerinizi anlama olasılığını arttırmak
- Çocuğun ilgisini çekmek

7. Model olmak:

Çocuğun yanlışlarını düzeltmek yerine, ona model olmaya çalışın. Örneğin: Tağs. Hayır, tavşan. Söyle bakayım: Tav-şan.

Yukarıdaki örnekte, çocuğun yanlışı düzeltilmekte; bu nedenle de, karşılıklı konuşma kesintiye uğratılmaktadır. Alternatif olarak, şu şekilde model olmayı deneyebilirsiniz:

- Tağs.
- Evet, tavşan.

8. Kısa ve anlaşılır konuşmak:

Konuşmanızı, çocuğun dil gelişimi düzeyine uygun şekilde basitleştirin. Örneğin, çocuk tek sözcük düzeyindeyse, siz de birkaç sözcüklük cümleler kurmaya çalışın. Ayrıca, biraz yavaş ve bir cümleden diğerine geçerken kısa bir ara vererek konuşmaya özen gösterin.

9. Sohbeti katılmayı ödüllendirmek:

Çocuğun sözel olan ya da olmayan tüm iletişim girişimlerini mutlaka ödüllendirin. Olası ödüller:

- Gülümsemek
- Gıdıklamak
- Sohbeti hoş bir şekilde sürdürmek
- Onaylamak: Evet, tabii ki, çok haklısın...

10. Göz kontağı kurmak:

Çocukla iletişimde bulunurken, göz kontağı kurmaya çalışın. Ancak, bu konuda çok ısrarcı olup da çocuğu tedirgin etmekten de kaçının. Anlık göz kontaklarını bile kabul edip iletişimi sürdürerek çocuğu ödüllendirin.